

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

пр

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни « Фінансове право »
(назва дисципліни)

на тему: « Правові основи валютного регулювання »

Студента **Бурлаченко М.В.**

групи ІН35-9-23-Б1Пр(4.0д)

напряму підготовки (спеціальності) _Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент **Леонова О.В.**

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала

Кількість балів:

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
1.1. Поняття валюти та валютних цінностей. Види валют. Визначення валютних цінностей за законодавством України.....	5
1.2. Поняття, мета та принципи валютного регулювання.....	6
РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ ТА МЕХАНІЗМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
2.1. Національний банк України як ключовий орган валютного регулювання...8	
2.2. Уповноважені банки та небанківські установи на валютному ринку.....9	
2.3. Валютний контроль: сутність, суб'єкти та інструменти.....11	
РОЗДІЛ 3. ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
3.1. Правове регулювання валютних операцій юридичних та фізичних осіб....15	
3.2. Відповідальність за порушення валютного законодавства.....17	
3.3. Прогалини та проблеми чинного законодавства.....20	
3.4. Напрями вдосконалення валютного регулювання в Україні.....21	
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25

ВСТУП

Актуальність теми. Питання валютного регулювання в Україні залишається важливим через постійні зміни в економіці, коливання курсу гривні та необхідність адаптації законодавства до сучасних умов. Валютні операції сьогодні стосуються не лише бізнесу чи зовнішньоекономічної діяльності - з ними стикаються звичайні громадяни, коли здійснюють покупки онлайн, розраховуються за кордоном або зберігають заощадження. Тому чітке правове визначення правил обігу валюти є фактично складовою фінансової стабільності держави.

З початком реформ та подальшим рухом України в напрямі європейської інтеграції виникла потреба у сучасному й зрозумілому валютному законодавстві. Прийняття Закону «Про валюту і валютні операції» стало одним із кроків до спрощення валютних процедур та зменшення адміністративного тиску, проте багато питань досі залишаються дискусійними. Це стосується як порядку здійснення валютних операцій, так і ролі Національного банку України у регулюванні валютного ринку.

Актуальність теми полягає в тому, що валютні правила постійно змінюються, особливо в умовах воєнного стану, коли держава змушена вводити тимчасові обмеження. Це потребує додаткового аналізу, щоб визначити, наскільки ефективними є такі заходи та чи не суперечать вони загальним принципам валютної лібералізації.

Мета курсової роботи - дослідити правові основи валютного регулювання в Україні, їх зміст та особливості застосування.

Для досягнення цієї мети передбачено такі завдання:

- з'ясувати, що таке валюта та валютні цінності з точки зору законодавства;
- розглянути нормативно-правову базу, що регулює валютні відносини;
- визначити повноваження основних суб'єктів валютного регулювання;
- проаналізувати механізми валютного контролю та їх практичне застосування;
- виявити наявні проблеми у сфері валютного регулювання та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Об'єкт дослідження - відносини, що виникають під час здійснення валютних операцій.

Предмет дослідження - правові норми, які визначають порядок валютного регулювання та контролю в Україні.

Методи дослідження включають аналіз нормативної бази, порівняльно-правовий метод, елементи системного підходу та окремі історичні аспекти розвитку валютного законодавства.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Поняття валюти та валютних цінностей. Види валют. Визначення валютних цінностей за законодавством України

Валютні відносини є важливою складовою фінансової системи держави та об'єктом фінансово-правового регулювання. У сучасних умовах глобалізації та розвитку міжнародних економічних зв'язків питання правового визначення валюти та валютних цінностей набуває особливого значення, оскільки вони становлять основу валютного ринку та забезпечують здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Поняття валюти у фінансово-правовій доктрині розглядається як грошова одиниця держави, що використовується як законний платіжний засіб на її території, а також як іноземна грошова одиниця, що застосовується у міжнародних розрахунках. Нормативне закріплення цього поняття міститься у Законі України «Про валюту і валютні операції», який визначає правові засади здійснення валютних операцій в Україні.

Відповідно до зазначеного Закону, валюта включає як національну валюту України, так і іноземну валюту. Національною валютою України є гривня, яка відповідно до законодавства виступає єдиним законним платіжним засобом на території держави. Іноземна валюта, у свою чергу, включає грошові знаки іноземних держав, а також банківські метали, що використовуються у міжнародних розрахунках.

У науковій літературі валюта класифікується за різними критеріями. Залежно від статусу розрізняють національну та іноземну валюту. За ступенем

конвертованості виділяють вільно конвертовану, частково конвертовану та неконвертовану валюту. Така класифікація має важливе значення для визначення режиму валютного регулювання та здійснення валютних операцій.

Поряд із поняттям валюти у фінансовому праві важливе місце займає категорія валютних цінностей. Визначення цього поняття також міститься у Законі України «Про валюту і валютні операції». Зокрема, до валютних цінностей належать національна валюта, іноземна валюта та банківські метали. Таким чином, законодавець застосовує узагальнений підхід, об'єднуючи у цій категорії всі фінансові активи, що можуть бути об'єктом валютних операцій.

Особливістю сучасного законодавства є спрощення підходу до визначення валютних цінностей порівняно з попередніми нормативними актами. Якщо раніше законодавство містило більш деталізований перелік валютних цінностей, то нині воно орієнтоване на загальні категорії, що відповідає тенденціям лібералізації валютного регулювання.

Важливу роль у правовому регулюванні валютних відносин відіграє також Закон України «Про Національний банк України», який визначає повноваження Національного банку України у сфері валютної політики. Відповідно до статті 7 цього Закону, Національний банк України здійснює валютне регулювання та контроль, встановлює порядок проведення валютних операцій та визначає правила функціонування валютного ринку.

У науковій літературі, зокрема у працях українських правників, підкреслюється, що поняття валюти та валютних цінностей має не лише економічний, але й правовий зміст. Зокрема, зазначається, що валюта виступає об'єктом правовідносин, які виникають у процесі здійснення валютних операцій, а валютні цінності є матеріальною основою цих відносин.

Таким чином, валюта та валютні цінності є базовими категоріями фінансового права, що визначають зміст валютних правовідносин. Їхнє правове регулювання в Україні здійснюється на основі сучасного законодавства, яке

спрямоване на лібералізацію валютного ринку, забезпечення стабільності національної валюти та інтеграцію України у світову фінансову систему.

1.2. Поняття, мета та принципи валютного регулювання

Валютне регулювання є важливою складовою фінансової політики держави та одним із ключових напрямів державного впливу на економічні процеси. У сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин воно набуває особливого значення, оскільки забезпечує стабільність національної валюти, ефективне функціонування валютного ринку та інтеграцію держави у світову фінансову систему.

Поняття валютного регулювання у фінансово-правовій доктрині розглядається як система правових, організаційних та економічних заходів, що здійснюються державою з метою впорядкування валютних відносин. Воно охоплює встановлення правил проведення валютних операцій, визначення прав і обов'язків їх учасників, а також здійснення контролю за дотриманням валютного законодавства.

Нормативно-правове закріплення засад валютного регулювання в Україні міститься у Закон України «Про валюту і валютні операції». Цей Закон визначає загальні принципи валютної політики, порядок здійснення валютних операцій, а також повноваження державних органів у цій сфері. Відповідно до положень цього Закону, валютне регулювання в Україні здійснюється на засадах свободи валютних операцій, що є проявом загальної тенденції до лібералізації валютного ринку.

Важливу роль у здійсненні валютного регулювання відіграє Закон України «Про Національний банк України», відповідно до якого Національний

банк України є центральним органом валютного регулювання. Згідно зі статтею 7 цього Закону, Національний банк України здійснює валютну політику, визначає порядок проведення валютних операцій та встановлює правила функціонування валютного ринку. Таким чином, валютне регулювання в Україні має централізований характер і здійснюється через діяльність Національного банку.

Метою валютного регулювання є забезпечення стабільності національної грошової одиниці, підтримання рівноваги платіжного балансу, створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності та захист економічних інтересів держави. У цьому контексті валютне регулювання виконує не лише економічну, але й правову функцію, оскільки встановлює обов'язкові правила поведінки для учасників валютних відносин.

Слід зазначити, що в умовах відкритої економіки валютне регулювання має забезпечувати баланс між свободою валютних операцій та необхідністю державного контролю. Надмірне втручання держави може обмежувати розвиток валютного ринку, тоді як повна лібералізація без належного контролю може призвести до фінансової нестабільності. Саме тому законодавство України передбачає можливість запровадження тимчасових обмежень у разі виникнення загроз фінансовій стабільності.

Принципи валютного регулювання визначають основні засади, на яких ґрунтується державна валютна політика. Одним із ключових принципів є принцип свободи здійснення валютних операцій, який передбачає мінімізацію обмежень та спрощення процедур для учасників валютного ринку. Цей принцип закріплений у Законі України «Про валюту і валютні операції» і відображає сучасну тенденцію до лібералізації валютного регулювання.

Водночас важливим є принцип законності, який означає, що всі валютні операції повинні здійснюватися відповідно до вимог чинного законодавства. Цей принцип забезпечує правову визначеність та стабільність валютних відносин. У

науковій літературі підкреслюється, що дотримання принципу законності є необхідною умовою ефективного функціонування валютного ринку.

Суттєве значення має також принцип стабільності валютної системи, який передбачає забезпечення сталого функціонування національної валюти та запобігання різким коливанням валютного курсу. Реалізація цього принципу здійснюється через проведення відповідної валютної та грошово-кредитної політики.

Не менш важливим є принцип прозорості валютного регулювання, який передбачає відкритість інформації про правила здійснення валютних операцій та діяльність органів валютного регулювання. Це сприяє підвищенню довіри до фінансової системи та забезпечує ефективність її функціонування.

У науковій літературі, зокрема у працях Олександр Орлюк та Людмила Воронова, зазначається, що валютне регулювання має здійснюватися на засадах системності, узгодженості та ефективності. При цьому особлива увага приділяється необхідності адаптації валютного законодавства до міжнародних стандартів та вимог європейської інтеграції.

У сучасних умовах валютне регулювання в Україні зазнає трансформацій, пов'язаних із переходом до більш ліберальної моделі. Це проявляється у спрощенні валютних операцій, зменшенні кількості обмежень та розширенні прав суб'єктів господарювання. Водночас держава зберігає можливість застосування регулятивних заходів у разі виникнення кризових ситуацій, що забезпечує гнучкість валютної політики.

Таким чином, валютне регулювання є складною системою правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення стабільності валютної системи держави. Його ефективність залежить від збалансованого поєднання принципів свободи та контролю, а також від належного правового забезпечення та практики реалізації відповідних норм.

РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ ТА МЕХАНІЗМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Національний банк України як ключовий орган валютного регулювання

Національний банк України - це, по суті, головний гравець у всій валютній темі. Якщо грубо сказати, саме НБУ вирішує, як виглядають правила гри на валютному ринку: що дозволено, що під контролем, а що взагалі забороняється. Без нього вся система просто би розсипалась, бо хтось має тримати курс гривні в якомусь більш-менш адекватному коридорі і стежити, щоб ринок не з'їхав з рейок.

Повноваження НБУ

У НБУ повноважень реально багато, і вони не просто формальні банк має право робити речі, які впливають на всіх учасників ринку.

По-перше, НБУ встановлює правила здійснення валютних операцій. Типу: які документи потрібні, у яких випадках можна проводити операцію, які обмеження діють, які винятки і т. д. Тобто він задає рамки, а всі інші їх дотримуються.

По-друге, НБУ визначає офіційний курс гривні. Це не просто цифра на сайті - це, скажімо так, орієнтир для банків, бізнесу та навіть державних структур. Від нього багато що залежить, включно з цінами на імпорт.

Ще одне важливе повноваження валютний контроль. НБУ може перевіряти, чи правильно банки проводять валютні операції, і якщо хтось крутить схеми, НБУ має повне право блокувати операції або навіть штрафувати. Це така собі охорона порядку на ринку.

Також НБУ відповідає за регулювання валютних обмежень. Наприклад, у воєнний час він може забороняти купівлю валюти, виведення коштів за кордон чи встановлювати ліміти на зняття готівки. Це не завжди подобається людям, але без цього валютний ринок міг би просто обвалитись.

Механізми впливу на валютний ринок

НБУ впливає на валютний ринок різними способами, і більшість із них працюють не прямо, а так, знаєш, непомітно, але ефект дуже відчутний.

Перший механізм валютні інтервенції. Це коли НБУ виходить на ринок і купує або продає долари, щоб підсилити або навпаки пригальмувати курс. Якщо гривня падає занадто швидко НБУ продає валюту, щоб попит зменшився. Якщо навпаки купує долар, щоб не допустити надмірного зміцнення. Це як підкручувати регулятор гучності: трохи вправо, трохи вліво.

Другий механізм облікова ставка. Формально вона стосується кредитів і банківських операцій, але насправді впливає і на валюту. Висока ставка означає, що гривня стає дорожчою, і це може стримувати людей від купівлі валюти. А коли ставка низька - навпаки. Такий інструмент більш економічний, ніж прямий контроль [11], [16].

Третій інструмент нормативи для банків. Наприклад, НБУ може встановити вимогу до обсягу обов'язкових резервів. Це прямо впливає на те, скільки валюти банки купують, продають чи тримають про запас.

Четвертий механізм регуляторні акти та роз'яснення. Іноді НБУ навіть не змінює закон, але приймає нову постанову чи лист, який одразу впливає на поведінку бізнесу. Буває так, що один документ НБУ змінює ситуацію на ринку більше, ніж політичні заяви чи прогнози експертів.

Загалом НБУ це не просто орган, а основний режисер роботи валютного ринку. Якщо він міняє правила, то змінюється все: від курсу гривні до того, як люди купують валюту в обмінниках чи оплачують покупки за кордоном.

2.2. Уповноважені банки та небанківські установи на валютному ринку

На валютному ринку основну роль виконують саме уповноважені банки та різні небанківські установи. Якщо НБУ це такий собі керівник оркестру, то банки це музиканти, які реально грають. Вони проводять перекази, обмін валюти, відкривають рахунки, контролюють операції клієнтів і відповідають за те, щоб усе проходило за законом, а не якось там.

Банки фактично є головними посередниками між людьми, бізнесом і державою. Саме через них проходить більшість валютних операцій. Якщо людині треба купити долари чи євро вона йде в банк. Якщо підприємство хоче оплатити товар за кордоном без банку нічого не вийде. Тобто роль банків проста, але важлива вони забезпечують нормальний рух валюти всередині країни й за її межами.

Крім того, на банки покладено частину валютного контролю. Вони мають перевіряти документи, уточнювати призначення платежів, іноді навіть зупиняти операції, якщо є підозра, що щось не так. Була купа випадків, коли банки блокували перекази, бо там щось не збігалось у паперах, і хоч це інколи дратує, але така їхня робота щоб не пролізли сірі схеми.

Ще одна важлива штука банки формують поведінку ринку. Якщо вони активно купують валюту, то курс росте. Якщо продають може падати. Це не завжди прямий вплив, але ринок чутливий, і будь-яка зміна попиту банків одразу відчутна [13], [2].

Окрім банків, на ринку працюють і небанківські установи: фінансові компанії, обмінники, системи швидких переказів. Вони теж мають право проводити валютні операції, але зазвичай у більш вузьких межах, ніж банки. Наприклад, багато обмінників можуть лише купувати й продавати валюту і все, без складних послуг.

Популярність таких установ зросла, бо вони часто працюють швидше, зручніше і ближче до людей. Але і контроль над ними жорсткіший, бо ризиків у них більше від тіньового обміну до підозрілих операцій.

Щоб працювати з валютою, банк або небанківська установа не можуть просто так захотіти. Потрібна ліцензія НБУ. Причому це не формальність регулятор перевіряє все: від фінансового стану до репутації власників і якості внутрішніх процедур.

Основні вимоги виглядають так:

- наявність достатнього капіталу (щоб установа не звалилась після першої же кризи);
- прозора структура власності (щоб не було людей зі списків санкцій чи сумнівних зв'язків);
- внутрішні правила з фінмоніторингу та валютного контролю;
- технічна можливість проводити операції: програмне забезпечення, захист даних, персонал, який щось розуміє у валюті;
- відповідність законодавству та постановам НБУ.

Якщо установа не виконує вимоги, НБУ може не просто не видати ліцензію, а й відкликати її у тих, хто вже працює. Таких випадків останніми роками було достатньо ринок чистять від тих, хто порушує правила або працює в тіні.

2.3. Валютний контроль: сутність, суб'єкти та інструменти

Коли говоримо про валютний контроль, то маємо на увазі таку собі систему нагляду, яка не дає валютним операціям перетворитися на хаос. Бо якби всі робили, що хотіли одні б виводили гроші за кордон мільйонами, інші б кручували якісь мутні схеми, і в кінці кінців це всім би прилетіло по курсу, по інфляції і по нервах. Тому держава придумала механізм, який слідкує, щоб валютні операції були більш-менш чисті, зрозумілі і відповідали закону.

Якщо коротко: валютний контроль це коли уповноважені органи перевіряють, чи правильно проводяться операції з валютою. Типу от ти хочеш купити валюту, зробити переказ за кордон, оплатити товар нерезиденту і хтось має впевнитися, що це не якась темна схема. Контроль існує не для того, щоб комусь псувати життя, а щоб захистити ринок від відмивання коштів, фіктивних операцій і всякого такого, чого в Україні, на жаль, завжди вистачало.

Суть проста: якщо правила виконуються - усе ок, гроші рухаються. Якщо щось не чисто операцію можуть зупинити до з'ясування обставин.

Суб'єкти валютного контролю

Тут гравців небагато, але ролі у всіх важливі:

1) Національний банк України

Це головний контролер над контролерами. Він встановлює правила, що саме треба перевіряти, які документи мають бути, які операції ризикові, а які нормальні. Плюс НБУ може вимагати від банків пояснень, застосовувати санкції, перевіряти їх роботу. Типу головний директор цього всього процесу.

2) Банки

Вони фактично роблять 90% роботи. Саме банк дивиться, що клієнт хоче зробити, перевіряє документи, запитує додаткову інформацію, якщо щось не сходиться, і вирішує, проводити операцію чи ні. Можна сказати, що банк це такий фільтр: якщо він пропустив значить, усе ок [12].

3) Інші фінансові установи

Це всякі небанківські фінансові установи, платіжні сервіси, обмінники і так далі. Вони теж проводять валютні операції, але їх контроль обмеженіший: вони

переважно мають дивитися, щоб не було відвертих порушень і тримати все в рамках законодавства.

4) Державні органи

Типу ДПС, митниця, правоохоронці. Вони теж можуть включатися, особливо коли мова про великі операції, підозри в ухиленні від сплати податків або схемах з контрабандою. Але вони не основні контролери, скоріше додатковий фронт.

Банківський та державний контроль

Можна сказати, що валютний контроль працює у два етапи:

Банківський контроль

Це основний. Банк перевіряє:

- документи клієнта;
- мету платежу;
- чи є обмеження НБУ;
- чи не схожа операція на якусь дуже хитру схему;
- чи має клієнт право проводити таку операцію.

Іноді банківський контроль виглядає як задовбали вже своїми питаннями, але без цього ринок би давно пішов у тінь [17].

Державний контроль

Це вже якщо щось серйозне:

- великий обсяг операцій,
- підозра у відмиванні коштів,
- порушення законів,
- проблеми на митниці.

Тоді в гру вступають фіскали, правоохоронці або НБУ як регулятор. Але у звичайних людей державний контроль майже не зачіпає усе роблять банки.

Фінмоніторинг та прозорість валютних операцій

Фінмоніторинг це така штука, яка всім вже набридла, але без неї ніяк. Вона існує для того, щоб ловити сумнівні операції. Система працює так:

- банк або інша установа бачить операцію;
- система автоматично аналізує її за критеріями ризику;
- якщо операція підозріла її можуть зупинити;
- банк запитує документи або пояснення;
- якщо все нормально операцію проводять, якщо ні блокують і повідомляють Держфінмоніторинг.

Простіше кажучи, фінмон це такий внутрішній детектор брехні у банківській системі.

Прозорість валютних операцій

Це зараз один з ключових принципів. Банки мають чітко знати:

- хто надсилає гроші;
- кому надсилає;
- навіщо надсилає;
- за що саме платять.

Якщо клієнт несеться з великим переказом і не може пояснити, що там, то система починає нервувати. Прозорість це коли все зрозуміло і документально підтверджено.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

3.1. Правове регулювання валютних операцій юридичних та фізичних осіб

Коли мова заходить про валютні операції, то тут важливо розуміти одну просту річ: для держави все має бути чітко хто, кому, навіщо і за які гроші. Ніхто не хоче, щоб валюта гуляла країною хаотично, бо це одразу створює ризики для курсу, економіки і, як не крути, для гаманців звичайних людей. Тому закон встановлює свої правила, і виконувати їх мають усі і підприємства, і звичайні громадяни.

Для фізичних осіб тобто простих людей купівля валюти це найзвичніша валютна операція. Усі ці походи в обмінник або натискання кнопки купити долар у мобільному банку теж регулюються законом і постановами НБУ. І хоч це виглядає просто, але за лаштунками там ціла система перевірок.

Сьогодні українці можуть купувати валюту:

- у банках,
- у небанківських обмінниках,
- через інтернет-банкінг.

Але є нюанси. По-перше, не можна просто купувати долари на чемодан. Є встановлені ліміти, особливо під час воєнного стану. По-друге, банк зобов'язаний перевірити, чи це не якась дивна операція, бо фінмоніторинг ніхто не відміняв. Наприклад, якщо людина кожні два дні купує по 50 тис. грн у валюті, банк може спитати: а що ви з нею робите?

Для юридичних осіб тобто підприємств купівля валюти це вже інша історія. Тут майже завжди треба підтвердити мету операції. Типу: оплата товару за кордоном, виконання контракту, інвестиції, погашення боргів [2].

Якщо немає документів валюта не продається. Бо підприємства це зона найбільшого ризику щодо схем, тому банки їх перевіряють особливо ретельно.

Ось тут починаються справжні танці з бубном, бо ЗЕД-операції це найдорожчі і найризиковіші валютні операції взагалі. Купа документів, контролю, строків усе це не просто так, бо саме через ЗЕД найчастіше виводять гроші з країни.

Під час зовнішньоекономічних операцій юридичні особи мають дотримуватися кількох важливих правил:

1. Контракт має бути реальним

Банк перевіряє, чи не фіктивний договір, чи існує товар, чи реально буде поставка. Якщо щось не сходиться операцію зупиняють.

2. Дотримання строків розрахунків

НБУ встановлює, скільки часу має пройти між:

- відправкою товару,
- отриманням валюти,
- оплатою.

Якщо підприємство не вкладеться у строк починають нараховуватись штрафи. Це захищає ринок від завислих операцій, через які можуть тікати гроші.

3. Обов'язковий продаж валюти коли він діє

Бували періоди, коли компанії мусили продавати частину валютної виручки. Зараз цей механізм працює вибірково і залежить від рішень НБУ. Це робиться, щоб підтримати курс гривні [3-4].

4. Фінмоніторинг

Це окрема історія. Якщо сума велика банк точно запитає: транспортні документи, експортно-імпортні накладні, пояснення різниць у сумі.

І якщо хоч щось схоже на схему операцію ставлять на паузу.

Проблеми правозастосування

Тут проблем вистачає. Деякі з них реально вже набили оскому:

- надмірний формалізм банків інколи вони вимагають документи там, де їх по закону навіть не треба.

- різна інтерпретація правил один банк пропустить операцію, інший заблокує ту ж саму.

- постійні зміни правил НБУ, особливо у воєнний час бізнес просто не встигає адаптуватися.

- бюрократія в ЗЕД інколи паперів більше, ніж реальної роботи.

Проте державі без таких механізмів ніяк, бо валютний ринок штука тендітна, і його треба постійно тримати під наглядом.

3.2. Відповідальність за порушення валютного законодавства

Тема відповідальності за валютні порушення це як сигналізація в магазині: поки нічого не крадеш, ніде не пишуть, але варто щось зробити не так і одразу всі дивляться у твій бік. У валютному регулюванні логіка приблизно така сама. Держава встановила правила, а якщо хтось їх ігнорує потім не треба дивуватися штрафам, блокуванням операцій чи іншим приколам, які точно не тішать ні бізнес, ні звичайних людей.

Адміністративна відповідальність

Найпоширеніший варіант це адміністративні штрафи. Вони виписуються тоді, коли порушення не тягне на кримінал, але все ж таки є достатньо серйозним, щоб не відпустити з попередженням.

Типові адміністративні порушення:

- купівля-продаж валюти поза банками чи обмінниками (типу обмін на чорному ринку);

- розрахунки іноземною валютою там, де закон вимагає гривню;

- несвоєчасне повернення валютної виручки при ЗЕД-операціях;

-неправильне чи неповне оформлення документів під час валютної операції.

Це все описано у статті 162 КУпАП. Штрафи там різні, але загалом суть одна: порушив плати. Іноді сума виходить не така вже й маленька, особливо для підприємців.

Фінансова та інші види відповідальності

Крім адміністративних штрафів, можуть бути й інші наслідки. Іноді вони навіть гірші за сам штраф, бо створюють купу проблем надовго.

1) Фінансові санкції від НБУ

Це штрафи за порушення валютних правил, які можуть прилетіти:

- банкам,
- фінкомпаніям,
- юридичним особам.

НБУ не жартує: якщо установа системно порушує правила їй можуть не просто впаяти величезний штраф, а й відкликати ліцензію. Типу не хочеш працювати нормально не працюй взагалі.

2) Блокування операцій

Це той випадок, коли ніби й штрафу немає, але нервів витрачається в десять разів більше. Якщо операція виглядає сумнівною або неправильно оформлена, банк її просто не проводить. І тоді починаються танці з документами, поясненнями, довідками, листами та всім іншим.

3) Господарсько-правова відповідальність

У підприємств можуть виникати штрафи за порушення строків розрахунків, неправильне ведення обліку валютних операцій, невідповідність даних у фінансових документах.

Це вже питання не до НБУ, а до податкової, аудиту і всієї фінансової звітності.

4) Кримінальна відповідальність (у крайніх випадках)

Кримінал настає не за звичайні валютні порушення, а за дійсно серйозні речі:

- відмивання доходів,
- фінансування тероризму,
- незаконне переведення коштів за кордон у великих обсягах.

Тут уже, як кажуть, жарти закінчились.

Практика застосування штрафів

На практиці все працює трохи по-іншому, ніж на папері. Декілька типових ситуацій:

1. Найбільше штрафів за ЗЕД-порушення

Особливо часто прилітає за несвоєчасне повернення валютної виручки. Якщо підприємство не встигло в строк або контрагент за кордоном затримав оплату штрафи можуть бути суттєвими. І неважливо, що клієнт затримує, бюрократії все одно.

2. Штрафи за операції без документів

Дуже часта ситуація: хтось хоче оплатити інвойс, але забув частину документів або подав їх криво. Банк блокує, а якщо клієнт наполягає або щось таки провели неправильно прилітає штраф.

3. Чорний ринок окрема історія

Якщо когось ловлять на обміні валюти поза банком чи обмінником штрафи невеликі, але все одно неприємні. Плюс можуть вилучити всю готівку, якщо вона без підтвердження походження.

4. Санкції для банків

НБУ регулярно штрафує банки за:

- неправильний фінмоніторинг,
- пропуск підозрілих операцій,
- слабку перевірку клієнтів.

Особливо у воєнний час НБУ став дуже строгим, бо ринок треба тримати під контролем, щоб уникнути відтоку капіталу та курсових гойдалок [5], [8], [13].

3.3. Прогалини та проблеми чинного законодавства

З нашим законодавством є свої нюанси, і їх реально багато. Тож треба розкласти по поличках, бо якщо просто казати закон хороший це не зовсім правда.

Закони іноді такі, що роблять життя складнішим, ніж потрібно. Типу, щоб подати просту заяву або оформити якийсь документ, треба пройти через купу бюрократичних процедур, зібрати гору паперів, довідок, підписів, печаток. А якщо трохи не так оформлено штраф чи відмова. Це реально створює бар'єри для громадян і бізнесу. Через це люди витрачають купу часу на паперову тяганину, а органи влади перевантажені, бо обробляти все це теж не легке завдання. Короче кажучи, закон є, але його застосування інколи ускладнене, і замість допомоги він може трохи заважати.

Невідповідність окремих норм міжнародним стандартам і ще є момент з міжнародним правом. Деякі наші норми не зовсім вписуються в міжнародні стандарти. Наприклад, питання прав людини, захисту персональних даних чи екологічних норм у нас регулюється не так, як в ЄС чи ООН. В результаті, коли Україна співпрацює з міжнародними організаціями або підписує угоди, виникають конфлікти норм і виходить, що частину законів треба тлумачити якось так, щоб вони відповідали міжнародним вимогам. Це створює правову невизначеність і ускладнює практичну роботу [10], [14].

Ну і ще цікаво, що підзаконні акти часто воюють між собою. Один наказ чи постанова каже одне, інший трохи по-іншому. І виходить, що органи влади не завжди знають, що саме застосовувати, а суди можуть тлумачити це по-різному. Тобто на практиці людина може опинитися в ситуації, коли одне і те ж саме порушення карають по-різному, залежно від того, хто розглядає справу. Це теж

класичний приклад того, як законодавчий хаос створює проблеми в реальному житті.

Корисно зазначити, що часто ці прогалини пов'язані з тим, що законодавство не встигає за реальністю. Нові технології, цифровізація, економічні зміни а правила залишаються старими. Тобто закон формально є, але він не враховує того, як люди реально живуть і працюють сьогодні. Через це виникають сірі зони, де ніхто не знає, як правильно діяти.

3.4. Напрями вдосконалення валютного регулювання в Україні

З валютним регулюванням в Україні є над чим працювати, і це добре видно, якщо придивитися. Зараз правила поступово стають гнучкішими, але все ще є купа вузьких місць, де і бізнес, і прості люди стикаються з бюрократією. Тому можна виділити кілька ключових напрямків, які допоможуть змінити ситуацію.

Багато операцій досі строго регулюються. Наприклад, купівля-продаж валюти або переказ грошей за кордон і прості люди, і бізнес змушені проходити через купу формальностей: довідки, погодження, ліміти. Лібералізація передбачає спрощення цих процедур, зменшення контролю там, де це не критично, і дозволяє більш вільно працювати з валютою. Це означає, що люди та компанії зможуть легше інвестувати, вести зовнішню торгівлю та оплачувати міжнародні послуги без зайвого клопоту. Крім того, держава отримує менше тіньових операцій і більше легальних надходжень.

Ще один важливий напрям адаптація до стандартів ЄС. Якщо Україна хоче інтегруватися в європейську економіку, валютні правила мають відповідати міжнародним нормам. Тут і про прозорість, і про захист від фінансових ризиків, і про легкість проведення операцій. Наприклад, банки та бізнес мають працювати на одній хвилі з європейськими партнерами, щоб уникнути подвійних стандартів

і плутанини. Це не тільки формальність, а й стратегічний крок для розвитку економіки, залучення інвестицій і підвищення довіри до фінансової системи.

Посилення прозорості та цифровізація валютного контролю. Ще момент прозорість і цифровізація. Багато процесів досі паперові, звітність громіздка, дані розкидані по різних системах. Тут потрібна автоматизація, електронні платформи і сучасні технології, які дозволяють відслідковувати валютні операції в режимі онлайн. Це спрощує контроль, зменшує можливості для порушень і шахрайства, економить час і для бізнесу, і для державних органів. Плюс це крок до сучасної фінансової системи, яка відповідає вимогам часу [15-17].

Додаткові моменти Модернізація валютного регулювання допомагає не лише економіці, а й громадянам. Легше купувати закордонні товари та послуги, простіше оплачувати навчання чи роботу за кордоном, зникає купа сірих зон, де люди не знали, як правильно діяти. Загалом, ці кроки роблять систему більш зрозумілою і ефективною.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладений матеріал, можливо зробити наступні висновки, що валютне регулювання в Україні тема багатогранна, складна і дуже впливає на різні сфери економіки. Це не просто формальні правила, а система, яка визначає, як працюють банки, бізнес і навіть прості громадяни, коли мають справу з валютою.

Проведений аналіз показав, що в нашій системі є певні проблеми та прогалини. По-перше, надмірні обмеження. Часто люди або підприємства змушені проходити через купу бюрократичних процедур, збирати довідки, погодження, обмежені ліміти, і це забирає купу часу та ресурсів. У підсумку закон є, але його застосування ускладнене, і замість того, щоб допомагати, він часом створює зайві бар'єри.

По-друге, деякі норми законодавства не відповідають міжнародним стандартам. Це створює ситуації, коли Україна працює за внутрішніми правилами, а міжнародні партнери очікують іншого. У бізнесу виникають складнощі у зовнішній торгівлі, інвестори обережні, бо не зовсім ясно, як будуть тлумачити ті чи інші операції. Тут важливо узгоджувати наше законодавство з європейськими та міжнародними нормами, щоб уникати конфліктів і плутанини.

По-третє, суперечності в підзаконних актах. Один документ каже одне, інший трохи по-іншому. Органи влади плутаються, суди тлумачать по-різному, а громадяни не завжди розуміють, що їм робити. Це створює так звані сірі зони, де складно діяти законно і без ризику.

Основні пропозиції та напрямки вдосконалення такі:

- подальша лібералізація валютних операцій, щоб спростити роботу з валютою для громадян і бізнесу;

- приведення норм у відповідність до стандартів ЄС і міжнародних правил, що сприятиме інтеграції України у європейську економіку;
- посилення прозорості та цифровізація валютного контролю, щоб зменшити можливості для порушень і зробити процеси зрозумілишими та зручнішими.

Важливо підкреслити, що ефективне валютне регулювання має велике значення для економічної безпеки країни. Воно впливає на стабільність фінансової системи, залучення інвестицій, розвиток бізнесу та можливості для громадян у сфері міжнародних операцій. Якщо система працює добре, держава отримує прозору та контрольовану економіку, а люди простіші та зрозумілі правила.

Крім того, модернізація валютного регулювання допомагає адаптувати систему до сучасних технологій та економічних реалій. Цифрові платформи, онлайн-облік, автоматизовані сервіси все це дозволяє контролювати процеси швидше, економити час і ресурси і робить роботу з валютою більш зручною. Це теж важливий крок для того, щоб українська фінансова система стала більш сучасною та конкурентоспроможною.

Отже, підсумок такий: ефективне валютне регулювання це не просто формальні правила, це основа для розвитку економіки, захисту національних інтересів і створення комфортних умов для бізнесу та громадян. Удосконалення цієї системи допомагає зробити процеси прозорими, адаптованими до міжнародних стандартів і зрозумілими для всіх учасників ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
2. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/download/192/182>.
5. Система нормативних актів НБУ з питань валютних операцій та регулювання. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/natsionalniy-bank-zatverdiv-novu-sistemu-valyutnogo-regulyuvannya-ta-oprilyudniv-dorojnyu-kartu-valyutnoyi-liberalizatsiyi>.
6. Гарбінська-Руденко А. В. Валютне законодавство України в умовах валютної лібералізації. *Міжнародний юридичний вісник*. 2019. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/law/article/view/192>.
7. Zeltser R., Stoliar M. Improvement of currency legislation and liberalization of the currency market in Ukraine. *Kyiv National University Journal*. 2020. URL: <https://ways.knuba.edu.ua/article/view/198377>.
8. Холодна Ю. Валютне регулювання в Україні: сучасні тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4978>.
9. Бурковська А. В., Шевченко В. М. Особливості валютного регулювання в Україні. *Modern Economics*. 2019. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/ua/features-of-currency-regulation-in/>.

10. Tsvyetskoy A. M. Legal aspects of currency restrictions introduced by the National Bank of Ukraine for business under martial law. *Almanac of Law*. 2024. URL: <https://almanahprava.org/en/almanac-of-law-15-472>.

11. Боришкевич О. В. Чинне валютне законодавство України та нормативно-правові акти валютного регулювання і контролю. Київ : Академія фінансового управління, 2018. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/79acdd48-f71e-4f5d-a7d8-b1c215528528>.

12. Сугорміна А. А. Валютне регулювання як складова стабільності грошового ринку : автореф. дис. ... канд. екон. наук. [Місце, Рік]. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/dis_Sutormina.pdf.

13. Інституційні засади валютного регулювання і нагляду в Україні : навч. посіб. / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0061183.pdf>.

14. Валютне регулювання на міждержавному та національному рівнях : навч. посіб. / Міністерство освіти і науки України. URL: https://dut.edu.ua/uploads/1_2118_11565110.pdf.

15. Валютне регулювання. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-33050>.

16. Загальна характеристика національного валютного законодавства. *Підручники/довідники з банківського права*. URL: https://pidru4niki.com/1571062548158/pravo/zagalna_harakteristika_natsionalnogo_valyutnogo_zakonodavstva.

17. Національний банк України : офіційний сайт. URL: <https://www.bank.gov.ua/>.